

Nr 392

Av herr **Antby m. fl.**, *angående lagstiftningen om jordförvärv m. m.*

(Lika lydande med motion nr 344 i Första kammaren)

Vid 1963 års riksdag beslutades att jordförvärvslagstiftningens giltighetstid skulle förlängas ytterligare två år. Det förslag till ny lag som 1958 års jordlagsutredning på sin tid lade fram anses av allt att döma olämpligt som grund för en ny lagstiftning utan ytterligare överarbetning. Följden har sålunda blivit att 1955 års förvärvslag nu fungerar under sin andra förlängningsperiod och att ovisshet råder om vad som skall hända när dess giltighetstid utlöper.

Från olika håll har kritik riktats mot jordförvärvslagstiftningen i dess nuvarande former. Man kan säga att lagstiftningen i fråga i själva verket förblivit kontroversiell ända från dess ursprungliga tillkomst 1945. Dessa invändningar har varit av både principiell och praktisk natur. Vi skall i fortsättningen huvudsakligen dröja vid de praktiska aspekterna på denna lagstiftning.

Ett huvudsyfte med jordförvärvslagstiftningen är att den skall tjäna den s. k. yttre rationaliseringsverksamheten inom jord- och skogsbruk. Med dess hjälp vill man således erhålla lämpligt arronderade fastigheter av ur brukningssynpunkt önskvärd storlek.

Jordlagsutredningen har också behandlat dessa aspekter i sitt betänkande. För att kunna värdera jordförvärvslagets betydelse som rationaliseringsinstrument bör dess regleringseffekt emellertid jämföras med föreliggande omdelningsbehov inom fastighetsbeståndet.

Grovt räknat anges landets ytvidd skogsmark till 22,5 miljoner ha och arealen odlad mark till 3,4 miljoner ha. Jordlagsutredningen uppger att $\frac{2}{3}$ (ca 14 miljoner ha) av landets skogsfastigheter utgöres av enheter, som består av både skogsmark och odlad mark, men där »jordbruk i egentlig mening saknas eller intager en helt underordnad roll i den ekonomiska verksamheten».

Enligt statistiska uppgifter fördelades den odlade jorden på 268 000 bruksenheter, varav dock endast 7 500 omfattade mer än 50 ha. Enligt jordlagsutredningen skulle bondeskogsbruket f. n. efter beräkningar av RLF omfatta ca 9 miljoner ha, fördelade på 230 000 brukningsenheter.

Av dessa innehöll endast 1 300 mer än 100 ha, under det att brukningsenheter mindre än 20 ha svarade för ca 7,4 miljoner ha av det totala bondeskogsinnehavet. Vid bedömning av dessa värden bör emellertid ytterligare beaktas, att brukningsenheterna ingalunda alltid är enhetliga fastighetskomplex utan ofta — särskilt i Norrland — splittrade på 2—3 skiften.

Enligt jordlagsutredningen uppskattar lantmäteristyrelsen skogsmarkens omregleringsbehov till 22 % av totalarealen eller ca 5 miljoner ha. Hur stort omregleringsbehovet beräknas bli beror ju emellertid på vilka målsättningar man uppställer för olika landsändar i fråga om storleken av ur bruknings- och avkastningssynpunkt ändamålsenliga enheter.

Det är mot bakgrunden av det här skisserade arronderingsbehovet som jordförvärvslagens effektivitet som rationaliseringsinstrument bör bedömas.

Jordlagsutredningen anger att lantbruksnämnderna perioden 1955—1960 erhöll hembud enligt jordförvärvslagens § 5, »rationaliseringsparagrafen», om ca 9 000 ha, motsvarande en teoretisk omregleringseffekt av 0,002 milj. ha/år. Då nämnderna emellertid ej brukar kunna placera hela sitt rationaliseringsförvärv blir den praktiska effekten i själva verket ännu lägre.

Av utredningens siffror framgår att frivilliga försäljningar och aktiv inköspolitik givit betydligt bättre resultat, ca 40 000 ha per år. Genom kompletterande »sidoarrenden» har befintliga brukningsenheter i arrendets form på frivillig väg t. o. m. uppnått en dubbelt så stor arronderingsförbättring i fråga om odlad jord än som varit möjlig över huvud taget genom fastighetsförvärv.

Den anförda översikten vittnar om att jordförvärvslagens direkta rationaliseringseffekt per år, 2 000 ha, varit ringa i förhållande till årsomsättningen på marknaden i övrigt, ca 40 000 ha. Jämfört med omregleringsbehoven, i skogsmark skattade till 5 000 000 ha av lantmäteristyrelsen, ter sig jordförvärvslagens årseffekt av totalt 2 000 ha rent av som en siffra av helt försumbar storleksordning. Dessa iakttagelser bekräftas även av utredningen (s. 106) som konstaterar: »I huvudsak sker alltså markanskaffningen utan tillämpning av jordförvärvslagens rationaliseringsinstrument.»

Slutsatsen för jordförvärvslagens vidkommande blir således ur praktisk synpunkt att den ej fyller de anspråk som i dag måste ställas på ett ändamålsenligt rationaliseringsinstrument.

Det förefaller dessutom sannolikt att förvärvslagstiftningen har direkt ogynnsamma biverkningar. Här åsyftas det förhållandet att bland annat ovissheten om det kan vara möjligt att på nytt förvärva jord-

bruks- och skogsfastighet kan göra markägare obenägna att sälja illa arronderade eller ofullständiga fastigheter, även om förhållandena eljest är sådana att försäljning skulle komma till stånd. Detta gäller troligen inte minst dödsbon eller delägare i sådana. Samtidigt kan lagstiftningen i många fall hindra frivillig storleksrationalisering genom hopköp till större enheter, därigenom att köpare som förut besitter en brukningsenhet inte kan få förvärvstillstånd för ytterligare förvärv. Särskilt mellan olika ägarkategorier, men även inom vissa ägarkategorier företer fastighetsmarknaden stagnationstendenser, som bidrar till att permanenta rådande ägosplittring. Korrektivet härvidlag måste vara en sådan ordning att frivilliga rationaliseringsförvärv icke hindras.

Den yngre jordbrukargenerationen visar ett stort intresse för rationaliseringsfrågorna. Det är enligt vår mening värdefullt att knyta an till detta intresse och skapa ett gynnsammare klimat för rationaliseringsverksamheten. Målsättningen för rationaliseringsverksamheten bör vara att eftersträva enheter inom jordbruk och skogsbruk, som skapar betingelser för en effektiv och rationell produktion inom dessa näringar och ger brukarna bästa möjliga betingelser till trivsel, förbättrad levnadsstandard och ökad avkastning för sitt arbete. Familjejordbrukets värden ur olika synpunkter bör därvid särskilt beaktas.

Vi vill också särskilt understryka att jordbruksstödet i dess olika former, särskilt småbrukarstödet, givetvis måste vidmakthållas och att strukturomvandlingen i påfallande grad är en generationsväxlingsfråga, där det sociala skyddet av nuvarande brukargeneration inte får försummas.

Då det gäller att erhålla lämpligt stöd för rationaliseringsverksamheten, bör man enligt vår mening bedöma denna fråga med utgångspunkt ifrån vilka kvalifikationskrav som bör uppställas på effektiva jordpolitiska instrument, som avsätter godtagbara konkreta arbetsresultat.

Önskemålet synes då gå i riktning mot ett rationaliseringsinstrument, som ej hindrar den frivilliga rationaliseringsverksamheten. Anknytes rationaliseringsingreppen till omsättningssituationer, uppnås de snabbaste resultaten vid en omfattande fastighetshandel. Felet med jordförvärvslagets förköpsregler förefaller i särskild grad vara att de förenats med ett förvärvsförbud som passivt hindrar fastighetsomsättningen. Frågan är om inte en lyckligare uppläggning kunde vara att där inte släktskap eller andra särskilda omständigheter annat föranleder skapa en grundval för aktiva rationaliseringsingrepp i form av inlösenregler vid fastighetsförsäljningar för grannfastighetsägare som kan påvisa rationaliseringsbehov. Lantbruksnämnderna kunde vid en sådan ordning koncentrera sig på att bevaka marknaden och stödja

sådana fastighetsförvärv, där ett faktiskt intresse för kompletteringsförvärv finnes från angränsande fastighets sida. Nämnderna kunde därmed undgå att belastas med ur rationaliseringssynpunkt likgiltiga förvärv. Den närmare utformningen av ett inlösenförfarande med anknytning till fastighetsomsättningen får givetvis övervägas av sakkunniga, t. ex. frågan om hur och när anspråket skall väckas och vilket forum — domstol eller ägodelningsrätt — som skall pröva framställningen i händelse av tvist. Med en aktiv rationaliseringslagstiftning av här antytt slag förefaller det framför allt möjligt att på ett bättre sätt utnyttja lantbruksnämndernas resurser och sakkunskap, då det gäller att stödja och företräda inlösenberättigade brukare samt att bidra med en verksam låne- och rådgivningsverksamhet.

1954 års fastighetsbildningskommitté har i sitt nyss avgivna huvudbetänkande framlagt förslag till förenklade regler som gynnsamt bör påverka möjligheterna beträffande rationaliseringsarbetet. Förslaget bör snarast genomföras.

Det skydd mot rovdrift och spekulat, som införandet av jordförvärvslagen tänktes tillgodose, tillvaratas enligt vår uppfattning i allt väsentligt genom t. ex. skogsvårdslagens samt arrendelagstiftningens utformning. En översyn av dessa lagars innehåll och samordning med dagens rationaliseringssträvanden kan emellertid vara påkallad. Härvid bör även skogsbeskattningsens utformning uppmärksammas.

Vid en genomgång av rationaliseringsbefrämjande lagstiftningsfrågor bör inte heller förbises behovet av att förbättra de legala möjligheterna till samverkan inom jord- och skogsbruk. Strävandena att nå större brukningsenheter inom skogsbruket har ju bl. a. lett fram till försök på frivillighetens väg med s. k. skogsbruksområden, där olika ägare samverkar vid utformningen av skötsel och avverkningsprogram. Erfarenheterna av denna verksamhet synes i stort sett vara positiva. På jordbrukets område kan erinras om lagen om sambruksföreningar, som dock i stort sett förblivit ineffektiv. Det bör emellertid inte vara uteslutet att på detta område finna mera ändamålsenliga associationsformer till skäl för frivillig ägosamverkan. Med tanke på vad aktiebolagsformen betytt för finansiering, samverkan och kapitalbildning på näringslivets andra områden, bör man väl inte heller inom jord- och skogsbruk helt oprövat alldeles bannlysa denna eljest så ändamålsenliga associeringsform. Men det gäller i så fall att tillskapa sådana former för »jordbruksaktiebolag» som överensstämmer med de ledande grundsatserna inom nuvarande bolagsförbudslagstiftning. En alltför vittgående ägokoncentration till få helt dominerande enheter har sedan länge motverkats genom bolagsförbudslagen. Det behöver emellertid

inte strida mot denna att »jordbruksbolag» framträder vilkas ägoinnehav t. ex. ej får överstiga ett ur rationaliseringssynpunkt avvägt optimum och vilkas delägare enligt bolagsordningen måste vara fysiska personer. Särskilda skyddsregler för minoritetsgrupper kan måhända också erfordras. Ju mer kapitalkrävande jordbruksnäringen blir, desto kännbarare brist måste det i själva verket vara att associationsfrågorna för jordbrukets vidkommande inte är i allo ändamålsenligt lösta.

Under hänvisning till det anförda får vi därför anhålla,

att riksdagen i skrivelse hos Kungl. Maj:t måtte anhålla om en utredning med uppgift

1. att undersöka lämpliga utvägar för att erhålla effektivare jordpolitiska rationaliseringsinstrument än vad nuvarande jordförvärvslagstiftning kan erbjuda,
2. att överse huruvida övrig lagstiftning med jordpolitisk inriktning, såsom arrende- och skogsvårdslagstiftning etc., är lämpligt samordnad med nutida rationaliseringssträvanden,
3. att undersöka om den frivilliga samverkan inom jord- och skogsbruk kan stödjas genom reformer på det associationsrättsliga området.

Stockholm den 24 januari 1964

Sven Antby

Sigvard Rimås

Elias Jönsson
i Ingemarsgården

Olaus Nyberg

Mac P. Hamrin
i Kalmar

Nr 393

Av herr **Fröding m. fl.**, om förenkling av fastighetsböckerna.

(Lika lydande med motion nr 301 i Första kammaren)

Stockholm den 24 januari 1964

Nils G. Fröding

Erik Tobé

Bo Martinsson

Ingrid Gärde Widemar

Erik Larsson
i Norderön

Gösta Bohman